

Слава „Цркве Ловнице“ у Бирчу

У Бирчу, области Источне Босне, постоји стара црква коју околно становништво зове „Црква Ловница“. О њој постоји народно предање, чак и народна песма, да је немањинка задужбина „Тишчи (реци) на извору“ и то краља Драгутина; а да је била у старини и манастир, о томе постоји запис на једној старој црквеној рукописној књизи. У „Троношком Родослову“, за који је утврђено да је писан негде између 1750 и 1790 г., стоји ово: „...А јакоже превелики љубитељ бјеше звјереј имје многија ловити, јакоже и није во Босни свидјетелствујет прозвишча јего Краљева Гора и манастир Ловница¹⁾ которују он саздал, свја около вратију и пенцера зеленога мрамора...“ (Гласник Друштва Србске Слоvesности књ. V стр. 57 и 58).

¹⁾ Крајње је већ време да се отпочне стручно проучавање и иконографије и архитектуре ових старих црквених грађевина Источне Босне међу којима је, по народном називу, и „Црква Ловница“ и да се испишу и публикују сви записи из тих наших старина. По записима црква се зове „Ломница“, а у „Троношком Родослову“ је „Ловница“. Ја употребљујем онај назив који сам чуо у самом народу из живог говорног језика народног. Она, свакако, спада групи црквених грађевина: Папраће, Возуће, Озрена и Тавне, западно од Дрине, и Раче и Троноше преко Дрине. Изнад врата Ловнице је лик св. Ђорђа како убија аждају коме је и црква посвећена. Постоји народно предање и за манастир Рачу, код кога је постојао „Скит св. Ђорђа“, да је Драгутинова задужбина, затим лик св. Ђорђа у барелефу је изнад главних врата и Студенице и Дечана, сем тога је Драгутин обновио Ђурђево Ступове код Новог Пазара и подигао црквицу Св. Ђорђа, која и данас постоји крај рушевина Ђурђевих Ступова, где је био и сахрањен: све су то били за мене докази да је то ван сумње немањинка задужбина (О томе више у чланку „Црква Ловница у Бирчу“ у Алманаху — календару Дринске бавовине за 1932 г. стр. 369—371). Међутим у „Гласнику Земаљског Музеја“ за 1938 г. штампан је „Кратак извештај о испитивању старина манастира Озрена, Тамне, Папраће и Ломнице“ од Ђоке Мазалића, у коме се тврди да су Ломницу подигли калуђери Генadiје и Акакије. Тај је закључак сувише смео, изведен само на основу једног лика, чија репродукција није донешена, и написа: „При смиреном (старцу) Акакију и братијам јего...“ Та двојица калуђера могли су Ломницу само обновити, али никако изнова подићи. Кад се упореде унутарња архитектонска израда Ломнице са додатком Грачанице и лик види да је Ломницу радио пећи мајстор. И кад српски патријарх Макарије Соколовић није могао да усклади свој додаток са Милутиновом Грачаницом, него он, по општем мишљењу, квар: лепоту ове немањинке грађевине, тешко је усвојити закључак да су та два калуђера могли да имају толико материјалних средстава за израду Ломнице.

Заједничко слављење „Цркве Ловнице“ и околних кршњака-Ђурђевшћака. — За онога који описује народни живот и обичаје области Бирча, нарочиту пажњу свраћа заједничко слављење Ђурђев-дана „Цркве Ловнице“, коме је она посвећена, и околних кршњака-Ђурђевшћака, јер таквог слављења нема нигде на простору слављења крсног имена. Да се то види и што верније опише, требало је отићи о једном Ђурђев-дану, пратити ово слављење и снимити га. Пошто сам и сам кршњак-Ђурђевшћак, г. 1931 о слави син ме замењивао, а ја сам кренуо у Бирач „Цркви Ловнице“ да видим то јединствено заједничко слављење.

1. Црква Ловница

Сн. М. Карановић

Уочи Ђурђев-дана било је „бденије“ у „Цркви Ловнице“. Чаробна је слика све живописане унутарњости, обасјане светлошћу свећа и кандила. Освануо је леп пролећни Ђурђев-дан 1931 г., кад је сва природа оживела, а сва околина цркве расцветала и зазеленила, да је милина све то посматрати. Са свих страна силазиле су цркви групе сеоског света у празничком руху. Међу њима издвајали су се домаћини Ђурђевшћаци са својим гостима који су им у очи празника на уобичајени начин дошли на славу и сутрадан кренули заједно са домаћином цркви. После службе Божије кренула је литија трипут око цркве. Један тежак носио је одмах иза црквеног барјака велику икону св. Ђорђа, а за њим икону св. Богородице носила је стара удовица попадија Марта Голића, одива свештеничке породице Савића.

После службе постављена је заједничка славска софра цркве и свих околних кршњака-Ђурђевшћака. Чело софре су гости и угледни људи.

Двори их председник Црквене општине или га замењује који од општинских одборника. Домаћини Ђурђевштаци сваки стоји и своје госте двори и точи им пиће. Кад су, седећи за софром, три пута се обредали пићем, настаје најсвечанији део целог заједничког слављења: „Дизање у славу Божију“. Пратио сам најпажљивије сво слављење и фотографисао најзначајније моменте. Нисам могао, заузет фотографисањем, да забележим народне здравице. „Долибаша“ славске софре био је Аксо Поповић из старе свештеничке породице у околини „Цркве Ловнице“, старином са Херцеговине, из села Самобора код Гацка, са наследном породичном славом св. Савом. Обећа ми месни свештеник да ће после пописати све

Сн. М. Карановић

2. „Бирчаци“ пред вратима цркве (х славски долибаша Аксо Поповић)

народне здравице и описати цео ток тога заједничког слављења како се од старина обавља. Син меснога свештеника, г. Бранислав Савић, описао је начин слављења по казивању очеву и славског „долибаше“ Аксе који је умро у зиму 1938 г., и од „долибаше“ записао све народне здравице. Најсвечанији је моменат целог слављења, а и најузбудљивији, када председник доноси „славу“ (славску свећу, славски колач и славску „буклију“, ћасу замедене ракије) и предаје све то „долибаша“. Тада пуца прангија и звони црквено звоно. Прво је обављен славски црквени обред, затим су гости сели а домаћини дворили. Опис студента Савића, који је означио као „Слава Манастира Ловнице“ доносим од речи до речи:

„Манастир Ловница слави св. Ђорђију. Становници околних села су такође, већином, Ђурђевштаци. Данас има око 280 домова који славе св. Ђорђа. На Ђурђев-дан дођу на службу сви домаћини са спремом

тј. донесу по нешто јела и пића с чим славе и код куће. Црквени одбор на неколико дана прије одабере од својих бољих и јачих домаћина једнога коме даде у дужност да укува крсни колач за црквену славу.

Кад се сврши служба, и народ три пута обиђе око цркве носећи барјаке и црквене иконе, тада се „меће најприје софра црквена“, одатле

Св. М. Карановић

3. Чело славске софре заједничког слављења код цркве Ловнице

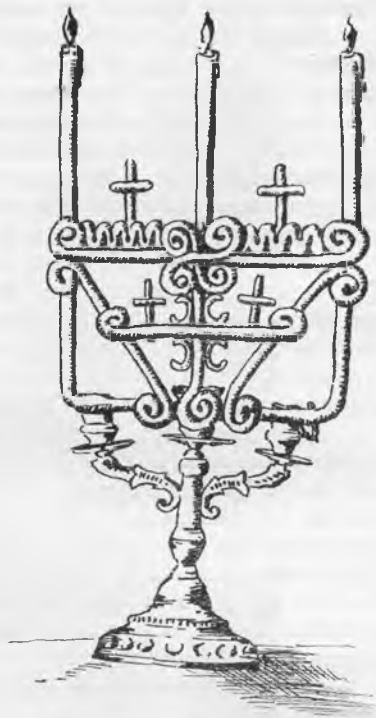
настављају домаћини сваки по један своју софру, редом око све цркве унаоколо. Одборници дворе изнад своје софре.

У чело (за долибашу) се меће обично који од најугледнијих домаћина, који зна лијепо наздрављати. Више њега двори претсједник црквени.

Прву здравицу („почелницу“) наздравља председник долибаша, тако и трећу. Кад трећу попију, одбор одлази у ћелију конака, где стоје припремљени: колач с грудом (сирцем), с крмећом сувом плећком од посјека што је све донео онај домаћин који је кувао колач, затим ћаса ракије (велика бакрена) заслаћене са медом, крсна свијећа (свијећа је састављена од три крака, те кад се пали онда све три запале и горе).

Претсједник узима крсни колач и остало на колачу, један опет одборник ћасу са „славом“ (јер се замењена ракија зове „слава“) а трећи носи напријед свијећу. Звон црквено зазвони, прангија и пушке пуцају, а одборници носе побожно: један напријед два црквена звонца, други кадионицу, трећи свијећу (крсну), четврти „славу“ а позади претсједник са крсним колачем на рамену пјева „Весели се брате домаћине...“ Узваници и сав народ устају и чекају покрај софре. Кад прођу, претсједник зазива Бога: „Помаже Бог браћо!“ — Одговарају сви: „Бог ти помого!“ — Претсједник: „Јесте ли мени ради?“ — Народ: „Добро нам дошо!“ — Претсједник: „Кога ћу ово убити браћо?“ (т. ј. мисли с ким да лопе колач, а коме да даде ћасу). — Неки вичу: „Удри мене ћасом!“ Затим потури колач и ћасу а узме свијећу и запали је са зубљом луча те стави на софру. Свештеник узме кадионицу и крст па пјевајући тропар св. Ђорђију прође кроз све софре и окади их. Кад се опет врати црквеној

софри долибаша чита гласно „славу“ (тако се зове народна молитва). Затим претсједник као домаћин узима крсни колач и по обичају лопе са долибашом: пошто га три пута окрену и пољубе се, разломе га, а свештеник, који је за то време читао молитву, крсни колач прелије вином. Иза тога даје се ћаса са „славом“ долибаша, који је, пошто мало сркне, даје претседнику, а овај додаје десном до себе, овај опет лијево, те тако све унакрст ћаса иде од руке до руке да сваки окуси „црквене славе“. Пошто су се сви обредили, прекрсте се и тек сада седају те настављају слављење. Долибаша наздравља четврту. Претседник-домаћин пету, долибаша шесту и седму (која се наздравља „за примка и напретка“),

4. Славска свећа

свештеник наздрави опет за здравље домаћице која је колач кувала и похвали је. Затим како ко буде готов крсти се и устаје, а сједају домаћини кршњаци, који су досада дворили више својих „узовника“ и служили ракију.

У околним црквама и у свој области Бирчу слави се крсно име као и у свој Босни и Херцеговини. Здравница има осам, којих се долибаша за софром држи, и оне гласе овако:

Прва здравица („йочелица“): „За почетка и добре среће ракију започети пити здраво и весело бити, ако Бог да. Сретно нам било састанье у овога брата домаћина, где се састали ове године Боже дај и до године, у миру и божијем чину. Да Бог да, домаћинска слава да буде срећна и код Бога пријатна. Вазда своју славу славио никад не изоставио, имао чим, а имао и с ким, ако Бог да. Након овог домаћина да остане његова слава на његовијем потомцима, од сада до страшнога суда. Здрав си десни друже и помози Боже. Фала брате домаћине!“

Друга здравица: „Прву пописмо у добри час, а другу у бољи час. Оба часа добра и помогла код овог дома, где молимо Бога, Господ нам Бог и помогао на овоме мјесту и на свакоме састанку. Фала брате домаћине, помого ти Господ Бог и твој светитељ ради кога се трудиш и трошиш, он ти то надокнадио својим благословом и подаро ти здравље и весеље. Здрав си друже који си на реду!“

Трећа здравица: „Ја ову чашицу подижем и здравицу помињем у лијепо име Бога и св. Тројице. Св. Тројица да нам буде помоћница, где ми св. Тројицу заборавили ја поборавили у лудости ја у пјаности она нас не заборавила, већ нам била на помоћи и у дневу и у поћи. На свакоме мјесту стидноме и страшноме ће је год поменули. Боже дај и помогла нам и у помоћи била и нама и овоме брату домаћину, ако Бог да. Фала ти брате домаћине, срегна ти била слава, код Бога пријатна, помого ти Бог и данашњи год кога славиш. Здрав си десни друже и помози нам Боже!“

Четврта здравица: „Пописмо јако чашицу и наздрависмо здравицу у лијепо име Бога и св. Тројице. Ја сад ову чашицу подижем и здравицу помињем за име Бога и лијепога сјајнога часнога крста, који може да нама српској браћи поможе. Који год брат Србин крстом се крстио и Богу се молио, Бог му помого и часни му крст просјо; који се не крстио господ Бог дариво па се и он часнијем крстом прекрстио и Господу се Богу обратио, а ко по све на њега мрзио он га и поразео, очи му смрачно, руке скратио, па му било и мрачно и страшно од Бога и часнога крста. Још уз то велимо за нашијех славнијех цркава и манастира који служе. Боже дај да служе од сад до страшнога суда а које су се обломиле, Боже дај народу српскоме родне и плодне године те се и оне поновиле и у њима божествена литургија прослужила. Боже дај нашијем свештеницима, оцевима духовнијем који закон божији врше, да им он буде савршен по Христову закону.“

Што наши оцви духовни наша чеда кршћавали Боже дај да буде совршено и кршћено ко св. Јована на ријечи Јордану; што наша чеда вјенчавали Боже дај да буде вјенчано и совршено ко у цара Константина и царице Јелене; што наше усопше душе у црну земљу сахрањивали Боже дај усопшијем душама рај и царство небеско те им се душа раја

5. Ломљење крсног колача

Сн. М. Каранонђ

настајала и небеског царства нагледала. Фала брате домаћине помого ти Бог и данашњи год. Здрав си друже који си на реду!"

Пеџа здравица (наздравља је долибаша домаћину): „Ја и ову чашицу подижем и здравицу помињем за име Бога и св. Петке и

св. Нећеље која често долази, да нам моленије услиши и гријехе опрости и за живота и здравља овога брата домаћина. Боже дај да му буде сретна слава. У његову се дому сабирала браћа брана и одбрана, ко му хтио наудити, Господ Бог га смео и од овога дома одстранио а и од свакога српскога братинскога дома и рода. Здрав си домаћине и помози нам Боже. Ђе пили и напијали ове године, Боже дај и догодине!“

Шестна здравица (наздравља је домаћин долибаша, и својим пријатељима и кумовима): „Здрави сте браћо десно и лијево све нам било сретно и лијепо. Долибаша се сјети мога здравља и живота, сјетио се Господ Бог његова, а и осталије мојих кумова и пријатеља. Ко ми је кум Боже дај био ми жив а ко ми је пријатељ помого Христос и Богородица. На престолу Божијем ђе год био крсни род и поштени дом Боже дај био ми и кум и пријатељ, с њиме се срет'о и за здравље пит'о, у лице се љубио и један другоме се за здравље Богу молио!“

Седма здравица (за примка и напретка): „Ја ову здравицу подижем за примка и напретка среће и здравља. Примкло нам љето, родило нам жито. Да Бог да овоме брату домаћину сваки примак и напредак а највише здравље и весеље, сточно плођење и житно рођење. Боже дај те и до године дочекао своју славу и са свом својом кућном чељади прославио је у најбољој срећи и задовољству. Фала ти домаћине а здрав си друже који си на реду!“

Осма здравица (наздравља је демаћин): „Здрави сте браћо сви који сте се састали у моме дому и посетили моју крсну славу. Боже дај да будете сретни и живи те и до године да ми дођете. Ја сад ево опет сјећам се мога долибаше који сједи у првом челу: вазда сједио, браћа га миловала, чаршија му вјеровала; вјеровао му највише Господ Бог, те му био на помоћи на овоме мјесту и на свакоме. Боже дај да након њега и његови потомци заузму његово мјесто те да Бога помињу и здравице подижу!“

Неколико напомена опису слављења. — Треба много допуна овом опису слављења и у најситнијим детаљима упоређивати то слављење код цркве и слављење у дому. За то треба више времена бавити се у самој области и присуствовати тим светковинама више пута, обраћајући пажњу на најситније појединости народних обреда и обичаја. Засада доносим неколико напомена:

1. На великом простору слављења бира се међу славским гостима „долибаша“. То је турска реч, састављена од две речи: „долу“, у значењу пуно, изобилно и „баша“ у значењу глава, првак. Он руководи целом светковином и брине се да сваки славски гост буде што боље погошћен и почашћен. Пре турског завојевања, сва је прилика, тога изабраног госта звали су „славогост“.

2. И у Бирчу, као и у свој Средњој Босни, Горњој Херцеговини и Старом Влаху, зове се „слава“: прво, цело светковање, друго, кад се за најсвечанији део слављења — „Подизање у славу Божију“ доноси на славску софру: славски колач, ћаса замедене ракије и тророга крсна свећа; и на концу, треће, под речју „слава“ подразумева се народна молитва, одржавана усменим предањем, која се говори на најсвечанијем делу слављења „кад се диже у славу Божју“ и у којој се више пута понавља „Ва слава и чест“ са кришењем и дубоким клањањем до земље. У тој народној молитви (званој „слава“ или „васлава“) прво се редају у групама опште хришћански светитељи, а затим Срби-светитељи. Описивачи крсних слављења записали су око 30 варијаната те народне молитве. У једној се спомиње и Милош Обилић као светитељ и царица Милица. Ако нема ко да изговори за славском софром ову народну молитву, у многим динарским областима сматра се да цела светковина није прослављена онако како спада да се прославља по предању од старина.

3. Описивач слављења у Бирчу само је укратко споменуо старе цркве и манастире. Сазнао сам да у околини „Цркве Ловнице“ говори и ова жеља о старим црквама и манастирима, која овако гласи у околини Сарајева, по забележењу попа Стјепе Трифковића: „... за онога цвијета на сред бијелога свијета: Цркве Јерусалима, и осталијег цркава и манастира; која је црква узгор, Бог је узгор и подрж'о, а која је црква опанула, ја ли се обрушила, ја је душманска сила оборила, Бог дао добру годину, ја ли добру господу, ја ли нашем красном брату домаћину — и нас титорнике и приложнике, те и ми прилог учинили, те се и оне поградиле: с двора клаком и каменом, а изнутра крстом и иконама, те се и у њима чатало православно еванђелије од данас до суда праведнога! За оније стараца калуђера који чају у камену, на камену, те се за нас грјешне Богу моле; молили се и умолили се и своје стадо привели ка Ристову спасенију...“ („Босанска Вила“ за 1887 г. стр. 246).

Милан Карановић

Résumé. — *La slava (fête patronale) de „l'église Lovnica“ dans la région de Birač.* Au Birač (Biratch), région de la Bosnie orientale, il y a une église que les populations avoisinantes dénomment „l'église Lovnica (Lovnitza)“ et que la tradition désigne comme un monastère fondé jadis par les Némagnides.

L'église est dédiée à Saint Georges et elle célèbre sa „slava“ en même temps que les fidèles qui ont le Saint Georges comme fête patronale, ce qui n'est pas coutume dans d'autres régions où ces fêtes ont lieu. Selon les faits qu'il a notés lui-même sur place et selon les communications de son correspondant M. Branislav Savić, l'auteur décrit cette cérémonie qui s'effectue en commun.

Les rites religieux accomplis, on dresse une grande table de festin („slavska trpeza“) aussi bien pour les célébrants de l'église que pour les fidèles dont la „slava“ tombe le même jour („svečari“, „slavljenici“). Le couvert mis, on place en tête de la table le *dolibacha*, l'amphitryon le plus en vue, qui règle tous les détails de la fête

et veille que chacun soit bien soigné. Lorsque tout le monde est assis, trois toasts sont prononcés d'abord. Puis, on apporte sur la table commune le gâteau de la fête („slavski kolač“), un cierge allumé et du vin. Selon un rite habituel, on coupe, ou plutôt: on casse („prelomi“) le gâteau et le repas commence, pendant lequel les toasts (au nombre de huit) vont leur train.

Il est à remarquer que dans cette région, ainsi que dans la Bosnie centrale, dans l' Herzégovine du nord et au Stari Vlah, sous le nom de „slava“ on comprend: 1) la célébration de la fête tout entière, 2) l'instant où l'on apporte sur la table le gâteau de la fête, le cierge allumé et de l'eau de vie, et 3) la prière que fait le peuple au moment le plus solennel de la cérémonie, quand on porte le toast à la gloire de Dieu — la prière léguée d'une génération à l'autre. Dans cette prière, dite „slava“, on invoque d'abord en groupe les saints chrétiens communs et, ensuite, les saints Serbes. L'auteur remarque que les connaisseurs de la fête patronale ont noté une trentaine de variantes de cette prière.
